

ӘОЖ 338.001.36

**ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДА ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕС КӘСІПОРЫНДАРЫНЫҢ
ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТІН МЕМЛЕКЕТТІК ҚОЛДАУДЫ ТАЛДАУ: ОТАНДЫҚ
ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ**

Калиакпарова Аяжан Алтайқызы

ayazhan_73@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің 2-курс магистранты

Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекші – С.А.Азылканова

Шағын және орта бизнестің (бұдан әрі – ШОБ) перспективалары мен даму проблемаларын зерттеудің өзектілігі олардың жалпы дамуына байланысты. Мемлекет ШОБ-ты әлеуметтік-экономикалық тұрақтылықтың факторы ретінде қолдайды, ол әртүрлі шектен шығулардың ықпалына және «халықаралық олигархияның» ықпалына азырақ ұшырайды. Нарықтық экономикаға нақты бағытталған барлық елдерде шағын және орта кәсіпорындар басым бөлігін құрайды, ал дамыған елдерде инновацияларды өндіруге шоғырланған.

Қазіргі заманғы экономикада инновацияның рөлі айтарлықтай өсуде. Инновацияларды қолданбай, жоғары ғылыми қарқындылық пен жаңалыққа ие болатын бәсекеге қабілетті өнімді жасау мүмкін емес. Осылайша, нарықтық экономикада инновациялар бәсекелестіктің тиімді құралы болып табылады, өйткені олар жаңа қажеттіліктерді құруға, өнімнің өзіндік құнын төмендетуге, инвестициялардың ағымына, жаңа өнімдерді өндірушінің имиджін арттыруға, жаңа нарықтарды, соның ішінде сыртқы нарықтарды ашуға және басып алуға әкеледі. Инновация деп нарық сұранысындағы үрдістердің немесе өнімдердің тиімділігін сапалы арттыруды қамтамасыз ететін енгізілген жаңалық түсіндіріледі [1].

2021 жылғы Жаһандық инновациялық индекс (бұдан әрі – ЖИИ) көрсеткендей, COVID-19 пандемиясынан туындаған үлкен адами және экономикалық шығындар жағдайында әлемнің көптеген бөліктеріндегі үкіметтер мен кәсіпорындар инновацияға инвестицияларды арттырды, бұл жаңа идеялар пандемияны жеңу және кейінгі кезеңдегі экономикалық өсуді қамтамасыз ету үшін өте маңызды екенін мойындау керек.

2020 жылы ғылыми қызмет көлемі, зерттеулер мен әзірлемелерге (ҒЗТКЖ) арналған шығыстар, АЖ-ға өтінімдер саны және венчурлік мәмілелер дағдарысқа дейінгі кезеңнің жоғары көрсеткіштеріне сүйене отырып, өсуді жалғастырды. Атап айтқанда, ҒЗТКЖ шығындары пандемиямен байланысты экономикалық құлдырау кезінде алдыңғы дағдарыстарға қарағанда үлкен тұрақтылықты көрсетті.

Алайда, ЖИИ аясында құрылған жаһандық деңгейде инновацияларды бақылаудың жаңа жүйесі көрсеткендей, дағдарыстың әсері әр түрлі салаларда біркелкі емес. Бағдарламалық жасақтама, ғаламтор және коммуникациялық технологиялар, аппараттық және электр жабдықтары, сондай-ақ фармацевтикалық құралдар мен биотехнологиялар өндірісімен айналысатын фирмалар инновацияға инвестицияларын арттырып, ҒЗТКЖ-ға күш салды. Сонымен бірге, бұл бақылау жүйесі көрсеткендей, пандемияны болдырмау шараларынан көп зардап шеккен және бизнес-модельдері күндізгі шараларға тәуелді секторлардағы фирмалар, мысалы, көлік және саяхат саласындағы фирмалар, керісінше, шығындарын қысқартты. 2021 жылғы ЖИИ көрсеткендей, ғылымның алдыңғы қатарындағы технологиялық прогрестің үлкен үміт күттіретінін көрсетеді және COVID-19 вакциналарының қарқынды дамуы осының жарқын мысалы болып табылады.

Биылғы Жаһандық инновациялық индекс COVID-19 пандемиясының өмірге және өмір сүруге үлкен әсер еткеніне қарамастан, көптеген салалар таңқаларлық тұрақтылықты көрсетті, әсіресе цифрландыру белсенді жүріп жатқан технологиялар мен инновацияларды атап өтсек болады. Бүгінгі таңда әлем пандемиядан қалпына келуге тырысып жатқан кезде, біз инновацияның ортақ қиындықтарды жеңуде және жақсы болашақты құруда маңызды рөл атқаратынын білеміз. Жаһандық инновациялық индекс – бұл директивалық органдар мен бизнес пандемиядан бұрынғыдан да күшті шығуды қамтамасыз ету жоспарларын жасау кезінде қолдана алатын ерекше құрал.

Инновациялық рейтингтің көшбасшылары Швейцария, Швеция, АҚШ және Ұлыбритания болып табылады. Олар соңғы үш жылдағы алғашқы бестікке кіреді. 2021 жылы Корея Республикасы алғаш рет ЖИИ көшбасшыларының бестігіне кірді, ал қалған төрт азия экономикасы 15 жетекші экономиканың қатарына енді: Сингапур (8), Қытай (12), Жапония (13) және Гонконг, Қытай (14).

Үндістан (46) 2020 жылы 50 жетекші экономиканың қатарына енгеннен кейін, ол аймақтың көшбасшысы болды және оның рейтингі 2015 жылдан бері тұрақты өсіп келеді. Одан кейін Иран Ислам Республикасы (60) және Қазақстан (79).

Өзбекстан айтарлықтай жетістіктерге қол жеткізген экономикалардың қатарына кіреді, өйткені ол 7 позицияға көтеріліп, 86-орынға ие болды. Қазақстан (79) мен Тәжікстанның (103) инновациялық көрсеткіштері 2021 жылы жақсарды, бірақ соңғы жылдары олар тұрақтылығымен ерекшеленген жоқ. Дегенмен, Қазақстан нарықтың даму деңгейі бойынша үздік көрсеткіштерді көрсетуде. Инновациялар үлесі тұрғысынан Қазақстан институттар (жалпы алғанда 45-ші орын) және инфрақұрылым бойынша (58-ші орын) көш бастап тұр [2].

Сондай-ақ экономикалық қызметті қолдау жөніндегі шараларды, атап айтқанда пандемия кезінде ШОБ субъектілері үшін қандай салықтық ынталандырулар қабылданғанын қарастыруға болады. Ресей Қаржы министрлігінің ҒЖҚИ Макроэкономикалық зерттеулер орталығының шолуына сүйене отырып, дамыған және дамушы елдердің үкіметтері коронавирустың таралуының әлеуметтік-экономикалық салдарымен күресу үшін жасаған шаралар пакеті қарастырылады. Бұл пакеттер бірқатар елдерде қабылданды, бірқатарында әзірленіп, парламенттерге ұсынылды [3]. Нақты көрініс үшін келесі кестені қарастырайық:

Кесте 1. ШОБ-тың экономикалық қызметін қолдау жөніндегі шаралар

№ р/н	Мемлекеттер	Салықтық ынталандыру	Кредиттер/кепілдіктер бағдарламалары	Гранттар/субсидиялар
1	Қазақстан	Салықтардың және басқа да міндетті төлемдердің, әлеуметтік төлемдердің барлық түрлерін төлеу бойынша кейінге қалдыру Бизнеске фискалдық қысымды төмендету мақсатында төтенше жағдай кезеңінде салықтық тексерулер тоқтатылды	ҚР Президентінің тапсырмасы бойынша Ұлттық Банк ҚР Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігімен бірлесіп шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерін жеңілдікпен кредиттеу бағдарламасын әзірледі	«Бизнестің жол картасы» аясында кәсіпкерлердің несиелері бойынша субсидиялау және кепілдендіру арқылы кәсіпкерлікті қолдау шараларын күшейту қарастырылған
2	АҚШ	Еңбекке жарамсыздыққа жәрдемақы төлеу үшін салықтық кредиттер Импорттаушыларды баждар мен салықтарды төлеуден 90 күн мерзімге босату	Қызметкерлердің жалақысын сегіз апта бойы сақтайтын шағын бизнеске жеңілдікті қарыздар	Paycheck Protection Program
3	Канада		Canada Emergency Business Account бағдарламасы шеңберінде пайызсыз кредиттер	Еңбекке ақы төлеуге субсидиялар 90 күн ішінде
4	Ұлыбритания		Coronavirus Business Interruption Loan Scheme – жалпы сомасы \$330 млрд кепілдік	Шағын бизнес үшін £10,000 гранттар Еңбекке жарамсыздық бойынша жәрдемақының алғашқы 14 күнінің шығыстарын өтеу Инновациялық компаниялар үшін £1,25 млрд мөлшеріндегі гранттар мен субсидиялар
5	Франция			Зардап шеккен компаниялар үшін 1500 еуро көлеміндегі гранттар Коммуналдық және жалдау төлемдерін кейінге қалдыру

6	Испания		Қолданыстағы және жаңа несиелер бойынша жалпы сомасы 100 млрд еуро болатын мемлекеттік кепілдіктер	
7	Израиль	ҚҚС төлеуді, өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың міндетті төлемдерін және муниципалдық салықты кейінге қалдыру; кәсіпкерлерге гранттар; 3 ай мерзімге бизнесті жүргізуге арналған лицензия үшін төлемдерді алып тастау		
8	Оңтүстік Корея	ҚҚС төлеуден босату	Жалпы сомасы 12 трлн вон үшін төмен %-дық ставка бойынша кредиттер 5.5 трлн вон жалпы сомасындағы кепілдіктер Кредиттерді төлеуді 6 ай ішінде кейінге қалдыру Korea Credit Guarantee Fund және Korea Technology Finance Corporation арқылы жедел кепілдік несиелері Дебиторлық берешекті сақтандыруға инвестициялар	Special Financial Support for Small Merchant and SMEs бағдарламасын қаржыландыруды 3.4 трлн вонға ұлғайту
9	Жаңа Зеландия	Салық декларацияларын тапсыру және барлық салықтарды төлеу мерзімдерін ұзарту Өткен кезеңдегі салық аударымдары есебінен кәсіпорындарға шығындарды немесе олардың бір бөлігін өтеу Жалдаудың күшін жою мерзімін 30 күнге дейін ұзарту		
<i>Ескерту: [3] мәліметтері негізінде автормен құрастырылған</i>				

1-кестеге сүйене отырып, Қазақстандағы ШОБ кәсіпорындарының инновациялық қызметінің қазіргі жағдайы әлі де төмен деңгейде екенін айтуға болады. Шынында да, шағын және орта кәсіпорындардың инновациялық әлеуеті ірі кәсіпорындармен салыстырғанда едәуір төмен, бұл шағын және орта бизнес саласындағы мақсатты инновациялық саясатты қалыптастыру және іске асыру қажеттілігін көрсетеді.

Жалпы алғанда, инновациялық дамудың негізгі құралы экономика дамуының басым бағыттарындағы аса маңызды ғылыми-техникалық проблемаларды тиімді шешуді

қамтамасыз ететін ресурстар, мерзімдер және іс-шараларды орындаушылар бойынша өзара байланысты кешендер ретіндегі мемлекеттік бағдарламалар болу тиіс. Бұл ретте отандық инновациялық экономиканы ынталандыру мен дамытудың маңызды бағыттары ұлттық инновациялық жүйе мен ақпараттық нарықты қалыптастыру, сондай-ақ қазіргі заманғы коммуникация құралдарын құру болып табылады [4].

Бұл құқықтық және реттеуші жүйені құру және оның толыққанды жұмыс істеуі үшін заңдардың стандартты жиынтығын қабылдау жеткіліксіз екендігімен түсіндіріледі, сонымен қатар құқықтық нормаларды қорғаудың тетіктері мен құрылымын әзірлеу қажет, бұл олардың экономиканың барлық агенттерінің, соның ішінде мемлекеттің міндетті орындалуына кепілдік береді. Осы қағидаттарды сақтау инновациялық процестің барлық қатысушыларының өзара әрекеттесуінде жүйелілікті талап етеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылыми порталы
2. Жаһандық инновациялық индекс нәтижелері – 2021
<https://www.globalinnovationindex.org/Home>
3. Ресей Қаржы министрлігінің ҒЖҚИ Макроэкономикалық зерттеулер орталығының ресми сайты <https://www.nifi.ru/ru/news-2/946-mcx-0302.html>
4. Қазақстан кәсіпорындарының инновациялық қызметінің қазіргі жағдайы
<https://articlekz.com/article/13781>